

خواندن برای درک

دکتر نیره شاه‌محمدی

فنون روش دقیق خوانی

فنون اساسی روش مطالعه دقیق عبارت‌اند از: سازمان دادن؛ حاشیه‌نویسی و علامت‌گذاری؛ خلاصه کردن.

سازمان دادن: در این فن خواننده به دنبال سازمان فکری مؤلف می‌گردد و از رابطه بین مطالب آگاه می‌شود. سازمان دادن مستلزم تعیین سطوح متفاوت مطالب است؛ از جمله: معنی، یعنی تعیین هدف اصلی (اندیشه کلی و مقصود اصلی نویسنده که معمولاً مستقیماً بیان نمی‌شود)؛ نکات اصلی (اندیشه‌های مهم یا گروه‌هایی از معنی)؛ جزئیات مطلب (اطلاعات واقعی، تصاویر و مثال‌های حامی و توضیح‌دهنده نکات اصلی)؛ تشخیص رابطه بین سطوح و اجزای هر سطح.

سازمان دادن به فهمیدن بهتر مطالب و یادآوری سریع‌تر آن‌ها کمک می‌کند. از طریق سازمان دادن، یادگیرنده نکات اصلی و جزئیات را به عنوان اجزای یک کل، نه به صورت اطلاعات پراکنده، یاد می‌گیرد.

گاهی اوقات لازم است دانش آموز برای مطالب نوعی ساختار به وجود آورد. هر چه این ساختار ساده‌تر و روشن‌تر باشد، یادگیری و یادآوری مطالب بهتر خواهد بود. برای ایجاد ساختار ذهنی، مفید است که از دانش آموز خواسته شود رابطه میان هدف اصلی، نکات اصلی و جزئیات را در قالب شکل یا طرح مجسم کند. برای مثال، می‌توان مطالب را در قالب طرح خلاصه‌ای، طرح سازمانی، طرح هرمی، طرح شعاعی، طرح سلولی، یا طرح هم‌پوشی به نمایش گذاشت.

مطالعه‌ای که با تکرار و تمرین همراه باشد به درک عمیق‌تری از موضوع می‌انجامد، اما این امر مستلزم دقت در متن برای مسلط شدن بر آن است.

دقیق خوانی به معنای «خواندن برای درک کامل» است. مطالعه برای رسیدن به چنین هدفی، جریانی است که خواننده در آن اطلاعات درست متن را برمی‌گزیند. لازمه این نوع خواندن، فهم مضمون‌ها، استنباط‌ها و دلالت‌های جملات در هر بند یا پاراگراف است. به علاوه، خواننده باید معانی غیرمستقیم کلمات را، به خوبی معانی مستقیم، درک کند و آن‌ها را به طور مستقیم و منطقی در حافظه نگه دارد، به طریقی که یادآوری آن‌ها برای استفاده‌های بعدی میسر باشد.

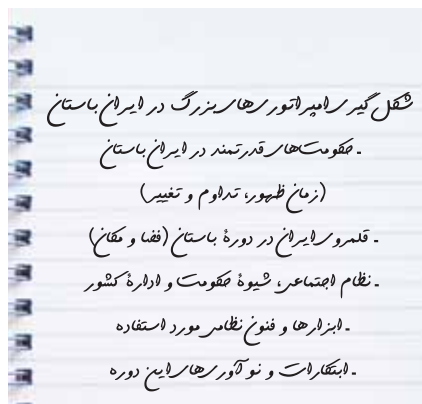
به عبارت دیگر، استفاده از این روش مطالعه، خواننده را قادر می‌سازد:

۱. مفهوم اساسی متن را با خواندن اولین و آخرین جمله پاراگراف و نگاه گذرا به بقیه سطرها پیدا کند.
۲. اطلاعات جزئی و مهم پاراگراف را برای دستیابی به مفاهیم دقیق گزینش کند.
۳. پرسش‌هایی طرح و پاسخ آن‌ها را در خلال مطالعه پاراگراف کاملاً درک کند.
۴. عناصر متن را برای درک مفاهیم هر بند، در ذهن تقسیم‌بندی و سازمان‌دهی کند.
۵. هنگام خواندن پاراگراف، به نتایج کلی دست یابد.
۶. توانایی فهم نقشه‌های ترسیمی را برای درک بهتر پاراگراف کسب کند.
۷. لغات، جملات و تعبیر راهنمای متن را برای داشتن درک درستی از پاراگراف بفهمد.

انواع طرح‌های سازمانی

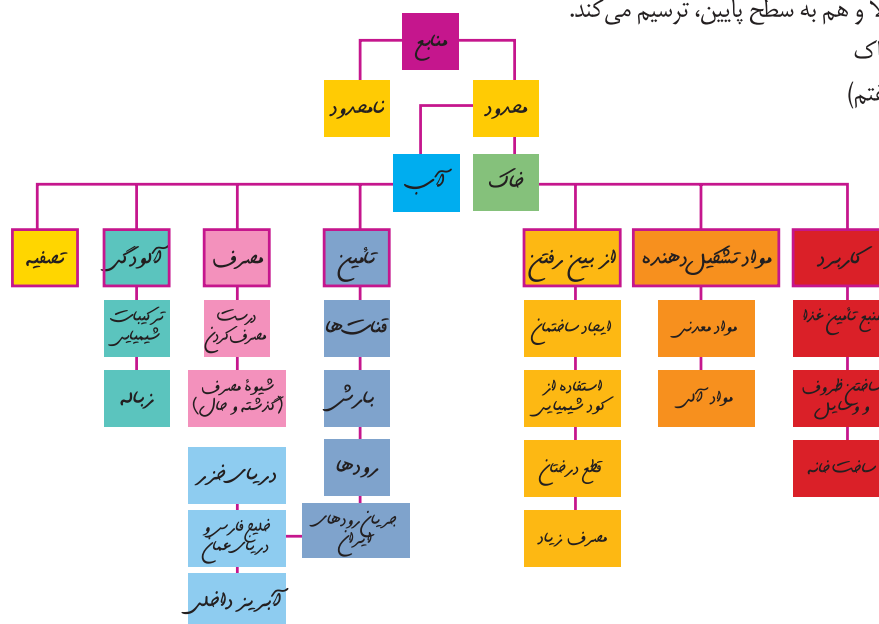
الف. طرح خلاصه‌ای: این طرح سازمانی یکطرفه را نشان می‌دهد که جنبه نزولی دارد. این روش به بهترین وجهی پیشرفت زمانی یا مرحله‌ای را نشان می‌دهد.

مثال: شکل‌گیری امپراتوری‌های بزرگ در ایران باستان (فصل ۱۰ مطالعات اجتماعی پایه هفتم)

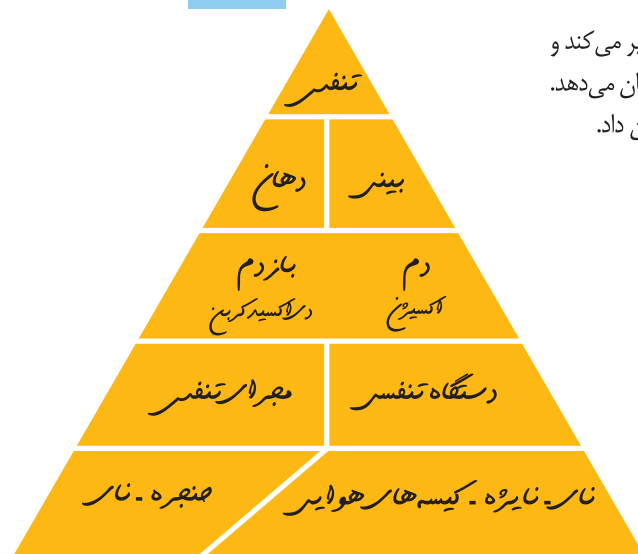
ب. طرح سلسله مراتبی: این طرح به‌طور آشکارتری یک سلسله مراتب از اندیشه‌ها را نشان می‌دهد و خط تکامل از سطحی به سطح دیگر را، هم به سمت بالا و هم به سطح پایین، ترسیم می‌کند.

مثال: درس منابع آب و خاک (مطالعات اجتماعی پایه هفتم)

پ. طرح هرمی: طرح هرمی، چند جهت متفاوت را تصویر می‌کند و وحدت اندیشه‌ها را از طریق رابطه هر بخش با مطلب کلی نشان می‌دهد. ساختار بیشتر مطالب غیرداستانی را می‌توان با این طرح نشان داد.

مثال: درس تبادل با محیط (علوم تجربی پایه هفتم)

علامت‌گذاری و حاشیه‌نویسی: با علامت‌گذارند و نوشتن رمزها و نشانه‌ها روی مطالب کتاب، ساختار مطالب مشخص می‌شود. این روش همچنین شامل نوشتن حاشیه است که تداعی‌ها، انتقادات و سؤالات را مشخص می‌کند.

- نوعی وارسی از درک و فهم خواننده هستند.
- کار مرور کردن را آسان می‌سازند.
- نگهداری مطالب را در حافظه تقویت می‌کنند. خلاصه درس می‌تواند ذهنی، شفاهی، کتبی، یا ترکیبی از این‌ها باشد.

شیوه‌های علامت‌گذاری

✓ خط کشیدن دور هدف اصلی
✓ گذاشتن نکات اصلی در داخل کروشه ([])
✓ خط کشیدن زیر جزئیات مهم
✓ نوشتن تداعی‌ها، انتقادات و سؤالات خود براساس مطالعات و تجربیات قبلی، در حاشیه متن.

دانش‌آموزان می‌توانند خلاصه را در سه زمان تهیه کنند:
- به‌هنگام مطالعه: در ضمن مطالعه، با خواندن یک نکته مهم یا یک قسمت مهم مفید است که خلاصه آن را در حاشیه کتاب بنویسند.
- بلافاصله بعد از اتمام مطالعه: برای وارسی میزان درک خود و افزایش میزان نگهداری مطالب در حافظه.
- پس از مدتی که از خواندن سپری شد: برای آماده شدن به‌منظور بحث در کلاس و امتحانات.

خلاصه کردن: خلاصه کردن مرور مطالبی است که خوانده شده‌اند؛ درواقع، بیان مجددی از نکات اصلی به زبان خود خواننده. خلاصه مطلب نه تنها باید شامل نکات اصلی باشد، بلکه باید رابطه میان نکات اصلی و دلایل مؤلف در مورد ارتباط دادن این نکات را بیان کند و به‌طور منطقی نکات اصلی را به هدف اصلی ربط دهد. خلاصه‌ها به سه منظور نوشته می‌شوند:

لازم است که دانش‌آموزان خلاصه‌ها را همیشه با کلمات و جملات خودشان بنویسند. اگر نتوانند مطالبی را که خوانده‌اند به زبان خود بیان کنند، به احتمال قوی آن را خوب نفهمیده‌اند و احتمالاً نخواهند توانست مطلب را به‌طور روشن به یاد آورند.

تمرین ۱

از دانش‌آموزان بخواهید درس میمون‌های فضاورد (تفکر و سبک زندگی پایه هفتم) را به‌طور اجمالی بخوانند تا با هدف اصلی و نکات اصلی آشنا شوند. بعد آن را به‌طور دقیق بخوانند و علامت‌گذاری و حاشیه‌نویسی کنند. برای این کار، یا از روشی که در این فصل بحث شد استفاده کنند یا رمزها و اشاره‌های خود را به کار ببرند. بعد از اتمام مطالعه، خلاصه‌ای تهیه کنند و در آن، هدف اصلی، نکات اصلی و جزئیات لازم را بگنجانند.

تمرین ۲

دانش‌آموزان از کتاب علوم تجربی (پایه هفتم) درس سفر غذا را به‌طور اجمالی بخوانند و بعد یک سؤال درباره هدف اصلی درس طرح کنند. در مرحله بعد مطلب را به‌طور دقیق بخوانند و نکاتی را که برای پاسخ دادن به سؤال کمک می‌کنند، علامت بگذارند. آنگاه جواب سؤال را بنویسند. در صورت امکان، این کار را با تغییر سؤال به‌صورت بیان هدف اصلی انجام دهند و نکات علامت‌گذاری شده را برای توصیف این هدف به کار ببرند.

تمرین ۳

از دانش‌آموزان خواسته شود اندیشه‌ها و موضوع‌های فصل پنجم کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم، با عنوان «نظام سیاسی» را که زیرعنوان‌های زیادی دارد، خلاصه کنند و مطلب را طوری برای خود دسته‌بندی کنند که فقط از پنج قسمت اصلی تشکیل شود.

تمرین ۴

درس پیر دانا از کتاب فارسی پایه هفتم را به‌طور دقیق بخوانند. مطلب را براساس طرح‌های مختلف ساختار مطالب که در این نوشتار آمده است دسته‌بندی کنند. بعد تعیین کنند که کدام طرح برای ربط دادن قسمت‌ها به هدف اصلی مناسب‌تر است.

منابع

۱. سیف، علی اکبر (۱۳۹۱). شیوه‌های یادگیری و مطالعه. انتشارات دوران.
۲. خادمی، معین‌الله (۱۳۷۹). مطالعه روشمند. پارسایان.
۳. فریل انیس، لیندا (۱۳۸۰). فن مطالعه. ترجمه علی صلح‌جو. مرکز نشر دانشگاهی. تهران.
4. <http://razaviye.womenhc.com/?p=49771&more>
5. http://aftabir.com/social/psychbiology/base/remember/memory_reform3.php
6. <http://tebyan-ardebil.ir/description.aspx?id=3176>